

सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ५(३) बमोजिम प्रस्तुत गरिएको गृह मन्त्रालयसँग
सम्बन्धित सार्वजनिक विवरण

१. पृष्ठभूमि

नेपालमा २००७ सालको राजनीतिक परिवर्तनपश्चात् देशको आन्तरिक कार्यको व्यवस्थापन हेर्ने गरी २००८ सालमा गृह मन्त्रालयको स्थापना भयो । वि.सं. २०१७ सालको परिवर्तनपछि गृह मन्त्रालयको नाम परिवर्तन गरी गृह पञ्चायत मन्त्रालय बनाइयो । २०१८ सालमा नेपाललाई १४ अञ्चल ७५ जिल्लामा विभाजन गरी अञ्चलाधीश र प्रमुख जिल्ला अधिकारीको व्यवस्था भयो । स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८ प्रारम्भ भएपछि अञ्चलाधीश र प्र.जि.अ.को काम कर्तव्य र अधिकार कानुनी रूपमा व्यवस्थित गरियो । वि.सं. २०३७ सालमा गृह मन्त्रालयबाट पञ्चायत सम्बन्धी काम छुट्याई सो सम्बन्धी काम हेर्ने छुट्टै स्थानीय विकास मन्त्रालयको गठन भएपछि गृह मन्त्रालयको मुख्य कार्यभार शान्ति सुव्यवस्था र स्थानीय प्रशासन भयो ।

मुलुकमा शान्ति सुव्यवस्था र सुरक्षा कायम गरी जनताको जीउ, धन र स्वतन्त्रताको संरक्षण गर्नु गृह प्रशासनको मुख्य कार्य हो । गृह प्रशासनलाई सवल र सक्षम बनाई जनतामा सुरक्षाको अनुभूति दिलाउन र सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाई सुशासन कायम गर्न पहिले ७५ वटा जिल्ला प्रशासन कार्यालय र ती कार्यालयको कामकारवाही रेखदेख र नियन्त्रण गर्न १४ वटा अञ्चलाधीश कार्यालय रहेकोमा २०४६ सालको परिवर्तनपछि अञ्चलाधीश कार्यालय खारेज भए । अञ्चलाधीश कार्यालय खारेजपछि जिल्ला र केन्द्र बीच सन्तुलन कायम गर्न समन्वय, रेखदेख र नियन्त्रण गरी शान्ति सुरक्षा लगायत सेवा प्रवाहलाई नजिकबाट अनुगमन गर्न क्षेत्रीय तहको प्रशासनिक निकाय आवश्यक ठानी गृह मन्त्रालय अन्तर्गत ५ वटा क्षेत्रमा मिति २०५८/५/६ देखि क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालय स्थापना भएकोमा संघीय संरचनामा क्षेत्रीय प्रशासन कार्यालयहरू खारेज हुने अवस्थामा रहेका छन् । प्रादेशिक तहमा सुरक्षा समन्वयको कार्य प्रदेश सरकार, आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालयबाट हुने गरेको छ । गृह मन्त्रालय मातहत अध्यागमन विभाग, कारागार व्यवस्थापन विभाग, प्रहरी किताबखाना, राष्ट्रिय परिचयपत्र व्यवस्थापन केन्द्र तथा सुरक्षा निकायका रूपमा नेपाल प्रहरी र सशस्त्र प्रहरी बल रहेका छन् भने राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय अन्तर्गत रहने गरी कानूनी र व्यवस्थापकीय प्रबन्ध भईरहेको छ । जिल्लामा जिल्ला प्रशासन कार्यालय, इलाका प्रशासन कार्यालय, सीमा प्रशासन कार्यालय, अध्यागमन कार्यालय र कारागारहरू सञ्चालित छन् ।

२. दूरदृष्टि

सार्वभौम, अखण्ड, शान्त, समुन्नत र सुरक्षित नेपाल

३. परिलक्ष्य

शान्ति र सुरक्षा, विधिको शासन: सुशासन मूल अभियान, सबैको गृह प्रशासन

४. उद्देश्य

- ४.१ एकीकृत र समन्वयात्मक परिचालनद्वारा सुरक्षा, विधिको शासन तथा सुशासनको प्रत्याभूति,
- ४.२ नागरिक सुरक्षाका लागि प्रविधि र पद्धति केन्द्रित प्रणालीको स्थापना र विकास तथा पेशागत विशिष्टताको प्राप्ति,
- ४.३ समाजको सुरक्षा र स्थायित्व तथा नागरिकलाई सबै प्रकारका त्रासबाट मुक्ति,
- ४.४ सुरक्षाको प्रत्याभूतिद्वारा सबै नेपालीबाट सामाजिक, सांस्कृतिक र धार्मिक सद्भावको अभिवृद्धि गर्दै अखण्डता, राष्ट्रिय एकता र सार्वभौमिकताको संरक्षण र सम्बर्द्धनमा योगदान,
- ४.५ विपद्को एकीकृत र समन्वयात्मक व्यवस्थापन,
- ४.६ कागजको न्यून प्रयोग गर्दै क्रमशः कागज विहीन गृह प्रशासन, सुरक्षा व्यवस्थापन र अध्यागमनको विकास तथा प्रभावकारी नियमन,
- ४.७ विकास र सुरक्षा अन्तरसम्बन्धको परिपालना गराउने,
- ४.८ सुरक्षा व्यवस्थापनमा जनसहभागिता,
- ४.९ सक्षम प्रशासन र सुदृढ व्यवस्थापन,
- ४.१० मानव अधिकारको संरक्षण र सम्बर्द्धन।

५. कार्यक्षेत्र/प्रमुख कार्यहरू

नेपालको संविधानले निर्देशित गरे बमोजिम राज्य संचालनको मार्ग निर्देशकका रूपमा रहेका राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति तथा दायित्व र संविधानका समग्र व्यवस्थाहरूको अधिनमा रही जनताको जीउ, धन र व्यक्तिगत स्वतन्त्रताको संरक्षण लगायत राज्यले लिएका अन्य आर्थिक सामाजिक उद्देश्य पूरा गर्न मुलुकमा शान्ति सुरक्षा कायम गरी सर्वसाधारण जनताले आफ्नो हक अधिकारको निर्वाध उपभोग गर्न सक्ने वातावरण तयार गर्नु गृह प्रशासनको मुख्य जिम्मेवारी हो

गृह प्रशासनका मूलभूत कार्यहरु निम्न बमोजिम रहेका छन्:-

- राष्ट्रको आन्तरिक सुरक्षा सम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने ।
- प्रहरी प्रशासनको सञ्चालन, रेखदेख र नियन्त्रण गर्ने ।
- अपराध नियन्त्रण, रोकथाम र अनुसन्धानको काम गर्ने ।
- आन्तरिक सुरक्षा सुदृढ गरी संभावित विद्रोह वा आन्तरिक सुरक्षामा हुन सक्ने सबै प्रकारका गतिविधि नियन्त्रण गर्ने ।
- हातहतियार, खरखजानाको नियमन तथा नियन्त्रण, विस्फोटक पदार्थको नियन्त्रण गर्ने ।
- अध्यागमन व्यवस्थापन तथा नियन्त्रण गर्ने ।
- नागरिकहरुलाई सरल, सुलभ तथा व्यवस्थित रूपमा नागरिकता वितरण गर्ने ।
- शरणार्थीहरुको व्यवस्थापनको काम गर्ने ।
- दैवी प्रकोप नियन्त्रण एवं दैवी प्रकोपबाट पीडित व्यक्ति तथा परिवारलाई राहत वितरणको कार्य गर्ने ।
- गैर सरकारी संस्थाहरुको दर्ता तथा प्रशासन सम्बन्धी काम गर्ने ।
- ट्राफिक व्यवस्थापन गर्ने ।
- विभिन्न किसिमका भेदभाव वा कुरीतिहरुको माध्यमबाट हुन सक्ने मानव अधिकार हननका कृयाकलापहरुलाई नियन्त्रण गरी नागरिकहरुले निर्बाध मानवअधिकारको उपभोग गर्न सक्ने वातावरण सृजना गर्ने ।
- लागू औषधको नियन्त्रण गर्ने ।
- मुलुकको बाह्य तथा आन्तरिक सुरक्षा, शान्ति र व्यवस्थामा असर पार्ने संभावित कृयाकलाप सम्बन्धमा सूचना संकलन गर्ने ।
- मुलुकको सीमा संरक्षण तथा संगठित वा विध्वंशात्मक अपराध नियन्त्रण गर्ने ।

नेपाल सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०६९ अनुसार गृह मन्त्रालयको कार्यक्षेत्र देहाय अनुरूप रहेको छ:-

- आन्तरिक सुरक्षासम्बन्धी नीति, योजना तथा कार्यक्रमको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन,
- शान्ति, सुव्यवस्था तथा कानून र व्यवस्था,
- हातहतियार र खरखजानाको इजाजत र नियन्त्रण,
- विस्फोटक पदार्थ नियन्त्रण,
- विदेशी नागरिकको नियमन तथा नियन्त्रण,
- सवारी नियन्त्रण तथा उपत्यकामा रहेका सरकारी सवारी साधनको व्यवस्थापन,
- गैरसरकारी संघ, संस्था प्रशासन,
- क्षेत्रीय तथा स्थानीय प्रशासन,
- नागरिकता,

(Signature)

- जनमत सङ्ग्रह,
- आप्रवासन तथा प्रवासन,
- तीर्थस्थान र तीर्थयात्री,
- कल्याण धन र बेवारिसी धन,
- चिह्ना, जुवा आदिको नियन्त्रण,
- सार्वजनिक स्थानमा अवाञ्छनीय व्यवहारको रोकथाम, मादक पदार्थ, सार्वजनिक अपराध आदिको नियन्त्रण,
- विपद् व्यवस्थापन, सार्वजनिक बिदाको घोषणा, उर्दी र सार्वजनिक उत्सव आदि,
- सार्वजनिक चन्दा सङ्कलनको नियमन र नियन्त्रण
- अध्यागमन,
- सजायको माफी, मिनाहा तथा परिवर्तन
- विभूषण सम्बन्धी कार्य,
- शरणार्थी मामिला,
- अञ्चल र जिल्लाको सदरमुकाम तथा सीमाना,
- राष्ट्रिय परिचयपत्र,
- अन्तराष्ट्रिय सीमा, सीमा स्तम्भको सुरक्षा र सीमा प्रशासन,
- गृह प्रशासन (कारागार, शान्ति सुव्यवस्था, लागू औषध, प्रकोप व्यवस्थापन, सुपुर्दगीलगायत) विषयक राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय समन्वय र सम्पर्क,
- सङ्गठित अपराध नियन्त्रण,
- बारुदी सुरङ्गको निवारण,
- धार्मिक विषय,
- सुपुर्दगी,
- कारागार व्यवस्थापन,
- प्रहरी कल्याण,
- निर्वाचन आयोग,
- नेपाल प्रहरी,
- सशस्त्र प्रहरी बल,
- राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग,
- प्रहरी किताबखाना,
- अन्य मन्त्रालयको कार्य विभाजनमा नपरेका विषय ।

(Handwritten signature)

६. संस्थागत आधारभूत मूल्य

- सुशासन,
- छिटो र प्रभावकारी सेवा प्रवाह,
- मुस्कान सहितको विनम्रतापूर्वक सेवा,
- सेवाप्रवाहमा तटस्थता तथा पारदर्शिता,
- मूल्यमा आधारित नैतिकता,
- विधिको शासन ।

७. गृह मन्त्रालयबाट प्रवाह गरिने सेवा

माथि बुँदा नं. ५ मा उल्लिखित कार्यक्षेत्र अन्तर्गतका नीतिगत कार्यहरू र मन्त्रालयको दैनिक प्रशासन सञ्चालन सम्बन्धी कार्यहरू

८. सांगठनिक संरचना र दरवन्दी

मन्त्रालयमा माननीय मन्त्रीको नेतृत्वमा प्रशासकीय प्रमुखका रूपमा सचिव, ६ महाशाखा र सो अन्तर्गत १९ वटा शाखा/ १ वटा एकाई रहेका छन् । प्रत्येक महाशाखामा सहसचिव र शाखा/एकाईहरूमा उपसचिव रहने व्यवस्था छ । गृह मन्त्रालयको कुल दरवन्दी संख्या २२६ रहेको छ । गृह मन्त्रालय र अन्तर्गत निजामती तर्फको कुल दरवन्दी संख्या ४१६० रहेको छ ।

९. मन्त्रालयको कर्मचारी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	पद	श्रेणी	सेवा	समूह	दरवन्दी
१	सचिव	विशिष्ट			१
२	सह सचिव	रा.प.प्रथम	प्रशासन		५
३	सह सचिव	रा.प.प्रथम	न्याय	कानून	१
४	उप सचिव	रा.प.द्वितीय	प्रशासन	सा.प्र.	१७
५	उप सचिव	रा.प.द्वितीय	न्याय	कानून	१
६	उप सचिव	रा.प.द्वितीय	प्रशासन	लेखा	१
७	बरिष्ठ. क. इन्जिनियर	रा.प.द्वितीय	विविध		१
८	शाखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन	सा.प्र.	३९
९	कानून अधिकृत	रा.प.तृतीय	न्याय	कानून	१
१०	लेखा अधिकृत	रा.प.तृतीय	प्रशासन	लेखा	२
११	कम्प्युटर अधिकृत	रा.प.तृतीय	विविध		२

२२/

१२	कम्प्युटर इन्जिनियर	रा.प.तृतीय	विविध		२
१३	ना.सु.	रा.प.अ.नं.प्र.	प्रशासन	सा.प्र.	३१
१४	लेखापाल	रा.प.अ.नं.प्र.	प्रशासन	लेखा	४
१५	कम्प्युटर अपरेटर	रा.प.अ.नं.प्र.(प्रा.)	विविध		१९
१६	मेकानिकल ओभरसियर	रा.प.अ.नं.प्र.	इन्जिनियरिङ्ग	मे./ज.मे.	१
१७	ह.स.चा.	श्रेणी विहिन			४८
१८	का.स.	श्रेणी विहिन	प्रशासन	सा.प्र.	५०
	कूल जम्मा				२२६

१०. मुख्य कानून र नीतिहरू

१०.१. मुख्य ऐन, नियमहरू

- स्थानीय प्रशासन ऐन, २०२८
- नेपाल नागरिकता ऐन, २०६३
- दैवी प्रकोप उद्धार ऐन, २०३९
- लागु औषध (नियन्त्रण) ऐन, २०३३
- हातहतियार तथा खरखजाना ऐन, २०१८
- विभूषण ऐन, २०६४
- नेपाल नागरिकता नियमावली, २०६३
- विभूषण नियमावली, २०६४

१०.२ नीति तथा रणनीतिहरू

- लागु औषध नियन्त्रण राष्ट्रिय नीति, २०६३
- विपद् जोखिम व्यवस्थापन राष्ट्रिय रणनीति, २०६६
- लागु औषध नियन्त्रण रणनीति, २०६६
- विशेष सुरक्षा कार्यक्रम, २०६६
- सानो हतियार नियन्त्रण कार्ययोजना, २०६८
- गृह प्रशासन सुदृढीकरण योजना, २०६८
- राजमार्ग सुरक्षा र अवरोध हटाउने कार्यविधि, २०७५

१०.३ निर्देशिका, मार्गदर्शन, मापदण्ड, कार्यविधि र आचारसंहिताहरू

- नागरिकता प्रमाणपत्र वितरण कार्यविधि निर्देशिका, २०६८

- लागु औषध प्रयोगकर्ताहरूका लागि उपचार तथा पुनःस्थापना केन्द्र सञ्चालन निर्देशिका, २०६८
- विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तजुमा मार्गदर्शन, २०६७
- विपद् पश्चात्को शव व्यवस्थापन सम्बन्धी मार्गदर्शन, २०६८
- प्रकोप पीडित उद्धार र राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०६४
- गृह मन्त्रालय र अन्तर्गत कार्यरत कर्मचारीहरूको आचारसंहिता, २०६९
- प्रहरी आचारसंहिता, २०६५
- राष्ट्रिय अनुसन्धान विभागका अधिकृत तथा कर्मचारीले पालना गर्नुपर्ने आचारसंहिता, २०६६
- विभूषण सिफारिस तथा प्रदान सम्बन्धी कार्यविधि, २०६७
- विदेशीसँगको भेटघाट सम्बन्धी निर्देशिका, २०६८
- CCTV जडान तथा सञ्चालन सम्बन्धी निर्देशिका, २०७२
- UAV उडान सम्बन्धी कार्यविधि, २०७२
- विपद् लेखाजोखा मार्गदर्शन, २०७२
- क्षेत्रिय गोदामघर कार्यविधि, २०७२ ।

११. निर्णय गर्ने प्रक्रिया र अधिकारी

क. मन्त्रालयले उपलब्ध गराउने सेवा सम्बन्धमा:

- सरकारी निर्णय प्रक्रिया सरलीकरण निर्देशिका, २०६५ बमोजिम ।

ख. सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ बमोजिम माग गरिने सूचना सम्बन्धमा:

- सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ को दफा ७ बमोजिम

११.१. निर्णय गर्ने अधिकारी सम्बन्धमा:

क. मन्त्रालयले सम्पादन गर्ने नीतिगत एवं अन्य कार्यहरू सम्बन्धमा:

- मन्त्रिपरिषदमा प्रस्ताव पठाएर
- माननीय गृह मन्त्रीस्तरबाट
- गृह सचिवस्तरबाट
 - माननीय गृह मन्त्रीबाट प्रत्यायोजित अधिकार बमोजिम
 - सुशासन (व्यवस्थापन तथा सञ्चालन) ऐन, २०६४ बमोजिम प्राप्त अधिकार बमोजिम र
 - अन्य विशेष ऐन, नियमले सचिवले गर्ने भनी तोकिएकोमा सोहि बमोजिम ।

ख. सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ बमोजिम माग गरिने सूचना सम्बन्धमा

- सूचना अधिकारी

११.२. निर्णय उपर उजुरी सुन्ने अधिकारी

क० गृह मन्त्रालयले उपलब्ध गराउने सेवा सम्बन्धमा:-

- प्रचलित ऐन कानूनमा तोकिएको व्यवस्था बमोजिम

ख० सूचनाको हक सम्बन्धी ऐन, २०६४ बमोजिम परेको उजुरी सम्बन्धमा:-

- गृह सचिव
- पुनरावेदनको लागि राष्ट्रिय सूचना आयोग

१२. गृह मन्त्रालयबाट आ.व. २०७४/०७५ मा सम्पादन भएका मुख्य मुख्य कामको विवरण

१२.१ शान्ति सुरक्षा सम्बन्धी

१. शान्ति सुरक्षा सम्बन्धी ।

- क) नियमित शान्ति सुरक्षा व्यवस्था ।
- ख) दैनिक सुरक्षा जाहेरी प्रतिवेदन ।
- ग) सुरक्षा सूचना विश्लेषण प्रतिवेदन ।
- घ) सुरक्षा निकायहरूसँग नियमित समन्वय, अनुगमन र निर्देशन ।
- ङ) सुरक्षा गोष्ठीहरू सञ्चालन तथा व्यवस्थापन ।

२. हातहतियार सम्बन्धी ।

- क) निर्वाचन सुरक्षाका लागि वैध हातहतियार संकलनको लागि जि.प्र.का.लाई निर्देशन तथा राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरिएको ।
- ख) संकलित हातहतियार निर्वाचन पश्चात पुनः फिर्ता गरिएको ।

३. नीति तथा कानून निर्माण सम्बन्धी ।

- क) राजमार्गमा हुने अवरोध न्यूनीकरण सम्बन्धी कानून तर्जुमा र कार्यान्वयन ।
- ख) औद्योगिक सुरक्षा नीति, २०७५ को मस्यौदा तयार ।
- ग) आन्तरिक सुरक्षा नीति, २०७५ को मस्यौदा तयार ।
- घ) ड्रोन उडान सम्बन्धी कार्यविधिका समसामयिक सुधार गर्न समिति गठन भई कार्य प्रारम्भ भई कार्य प्रारम्भ भईसकेको ।

४. निर्वाचन सम्बन्धी ।

- क) प्रतिनिधिसभा सदस्य तथा प्रदेशसभा सदस्य निर्वाचन सुरक्षा योजना-तर्जुमा र कार्यान्वयन ।
- ख) उम्मेदवार तथा विशिष्ट व्यक्तिको जोखिम विश्लेषण तथा सुरक्षा ।
- ग) प्रतिनिधिसभा सदस्य तथा प्रदेशसभा सदस्य निर्वाचन सुरक्षाको विषयमा क्षेत्रीय सुरक्षा गोष्ठी आयोजना गरिएको ।